

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

กนก วงษ์กระห่าน. คู่มือการเมืองไทย 2475-2525 ข้อมูลพื้นฐานทางการเมืองไทย.

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการ
นายกรัฐมนตรี, 2526.

กองบรรณาธิการอาทิตย์. คที 6 ตุลา 19. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์อาทิตย์ จำกัด,
2531.

เขียน ชีรวินัย. สถาบันกษัตริย์สร้างทฤษฎีการเมืองตะวันตก จากแม่คี่เอเวลลิ่งถึงรัฐโซ.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิชาการ, 2523.

คอนเซ, เอ็คเวิร์ค, แพลโคย นิธิ เอียวศรีวงศ์. พุทธศาสนา: สารและพัฒนาการ.

กรุงเทพมหานคร: มปท. พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพนางทองคี่ เอียวศรีวงศ์ 2514.

คณิงนิกย์ จันทบุตร. สถานะและบทบาทของพระพุทธรูปในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร:

กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, 2532.

โครงการหนังสือชุดพุทธศาสนาสำหรับคนหนุ่มสาว. รวมจดหมายโต้ตอบระหว่างพุทธศาสนิกชน

กับศรีบูรพา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บริษัทเคลสิกไทย จำกัด, 2529.

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. เรื่องของลัทธิและนิกาย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยามรัฐ,

2531.

จรูญ เปรมฤทัย. ปฏิทินการเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร: บริษัทบ้านและที่ดินเปรมฤทัย จำกัด,

ม.ป.ป.

จรูญ สุภาพ. ระบบการเมืองเปรียบเทียบ ประชาธิปไตย: เบค็ิงการ. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2519.

_____. สารานุกรมรัฐศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2519.

จรรยา สุภาพ. หลักรัฐศาสตร์ ฉบับพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2522.
 ถักรทิพย์ นาดสุภา และคณะ. อุดมการณ์กับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สมาคมสังคม
 ศาสตร์แห่งประเทศไทย. 2515.

เฉลิมเกียรติ นีวนวล. ความคิดทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
 มุลนิธิโกมลคีมทอง, 2529.

_____ . มนุษย์คือชีวิตเล็ก ๆ ทั่วทั้งงาม: ความคิดทางจริยศาสตร์ของชุนมากเกอร์. กรุงเทพ
 มหานคร: สำนักพิมพ์เทียนวรรณ. 2529.

ชัยชนะ พิมานแมน. ความคิดทางการเมืองของมหาตมะ คานธี. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2530.

ชัยประกาศ นารยัฒ. จากสังคมนิยมสู่สรรโวทัย. แปลโดย รสนา โทสิตระกูล. กรุงเทพมหานคร:
 สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง. 2523.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. การเมือง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523.

_____ . ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร:
 คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

_____ . อุดมการณ์ทางการเมือง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523.

_____ และคณะ. ลัทธิการเมือง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2514.

ชิต ภิบาลแทน. ชีวิตและงานของพุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศิลปปาณาการ,
 2520.

ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์ และ รอส พรินเซีย, คร. อุปสรรคของระบอบประชาธิปไตยไทย. กรุงเทพ
 มหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2518.

ทวิวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์. ประทีปแห่งเขน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2530.

_____ . วิถีแห่งมหายาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2531.

- ทวิวัฒน์ ปุณฺทริกวินวัฒน์ และคณะ. ปรัชญาเมธีกับพุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
ปารมิตา, 2530.
- ทักษ์ เฉลิมเกียรติ. การเมืองระบอบพอลิติกัลแบบเบคกิจการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.
- ทินพันธ์ นาคะตะ. พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท. พิมพ์เป็น
อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายเฉลิม นาคะตะ และบรรจุกุศพนางเพียงใจ นาคะตะ
ณ วัดโสมนัสสวรวิหาร กรุงเทพมหานคร วันเสาร์ที่ 12 เมษายน 2529.
- ธรรมรักษา. พุทธทาสภิกขุ พุทธปรัชญาเมธีแห่งยุค. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สติ, 2529.
- ชานินทร์ กรัยวิเชียร. ระบอบประชาธิปไตยไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2520.
- _____. ศาสนากับความมั่นคงของชาติ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2520.
- ประเวศ วะสี. สวนโมกข์ ธรรมกาย สันติอโศก. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน,
2530.
- ปรีชา ซอปลุ่มมา. คานธีในโลกหนังสือ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ทานตะวัน, 2527.
- ปรีชา เปี่ยมพงษ์สานต์. ขัมมิกเศรษฐศาสตร์ ปรัชญาเศรษฐศาสตร์สังคมของชาวพุทธ.
กรุงเทพมหานคร: มิตรรนาการพิมพ์, 2531.
- พระคุณฐิ เมฆงกูโร และคณะ. การพัฒนาสังคมในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2532.
- พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญาวัฑฒะภิกขุ) และคณะ. พุทธทาสปริทัศน์. กรุงเทพมหานคร: คณะ
กรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา, 2532.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). ปรากฏการณ์เรื่องเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ. กรุงเทพ
มหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2531.
- _____. พุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง,
2532.

พระประชา ปสนุนชฺโม. ศาสนธรรมกับคนหนุ่มสาว: ขบวนการอีกเส้นทางหนึ่งของการแสวงหา.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2525.

พระประชา ปสนุนชฺโม และคณะ. พุทธศาสนากับคนรุ่นใหม่: เมื่อคนหนุ่มสาวถามถึงราก
ของความเป็นไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2526.

พระประชา ปสนุนชฺโม และ สันติสุข โสภณศิริ บรรณาธิการ. ภาพชีวิต 80 ปีพุทธศาสน
ภิกษุ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2529.

พระไพศาล วิสาโล. พุทธศาสนากับคุณค่าร่วมสมัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2529.

พระราชนันทนุณี. ชีวิตและผลงานของท่านพุทธทาส. ม.ป.ท. ที่ระลึกในงานธรรมสมโภชน์
ฉลองอายุครบ 80 ปี ท่านพุทธทาส อินทปัญโญ วันคล้ายอายุ 27 พ.ค. 2529.

พระราชมณี. พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, 2528.

_____. พุทธธรรม กฎธรรมชาติและคุณค่าสำหรับชีวิต ฉบับเดิม แก้ไขปรับปรุง.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2526.

_____. พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, 2529.

พลศักดิ์ จิรโกธศิริ. ความคิดทางการเมืองของพระสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: มหา
วิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2527.

_____. ความคิดทางการเมืองเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชารัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529.

พฤทธิสาณ ชุมพล, ม.ร.ว. ระบบการเมือง ความรู้เบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: สำนัก
พิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

พิฑูรย์ มลิวัลย์. หลักธรรมสำหรับการปกครอง. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา
กระทรวงศึกษาธิการ, 2528.

- พุทธศาสนิกศ. การกลับมาแห่งศีลธรรม, คำบรรยายประจำวันเสาร์ ที่ลานหินโค้ง ๗ ส่วน
โมกขพลาราม ไชยา ภาคฆบรูชา 2519. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร,
2521.
- _____ . การปฏิรูปเป็นหน้าที่ของมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: สำนักหนังสือธรรมบรูชา, 2530.
- _____ . แก่นพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2524.
- _____ . คนถึงธรรม-ธรรมถึงคน. กรุงเทพมหานคร: สำนักหนังสือธรรมบรูชา, 2515.
- _____ . ความไม่เห็นแก่ตัว จำเป็นสำหรับระบบการเมืองของมนุษย์. กรุงเทพมหานคร:
สำนักหนังสือธรรมบรูชา, 2532.
- _____ . จนกว่าโลกจะมีสันติภาพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2530.
- _____ . แถลงการณ์ส่วนโมกข์ 50 ปี และกบฏกัณฑ์พุทธบริษัท. กรุงเทพมหานคร: สำนัก
พิมพ์สุภาพใจ, 2525.
- _____ . ธรรมะกับการเมือง, ธรรมบรรยาย ๗ ลานหินโค้ง ส่วนโมกขพลาราม ประจำ
วันเสาร์ ภาคอาสาศบรูชา ปี 2519 ระหว่างวันที่ 3 กรกฎาคม-25 กันยายน 2519
รวม 11 ครั้ง. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, 2522.
- _____ . ธรรมะคืออะไร. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2531.
- _____ . ธรรมบรรยาย ชุค ทศพิชราชธรรม. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเผยแผ่ชีวิต
ประเสริฐ ธรรมครูศีลธรรมแห่งประเทศไทย จักพิมพ์, โรงพิมพ์สหมิตร จำกัด, 2531.
- _____ . ธรรมสังฆสงเคราะห์. คำบรรยายประจำวันเสาร์ ภาควิชาบรูชา ที่ลานหินโค้ง
๗ ส่วนโมกขพลาราม ไชยา ระหว่างวันที่ 5 เมษายน ถึงวันที่ 28 มิถุนายน 2518.
กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, 2521.
- _____ , โคนัล เค.สแวงเรอร์ บรรณาธิการ. ขัมมิกสังคณนิยม. กรุงเทพมหานคร: สำนัก
พิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2529.
- _____ . บรมธรรม (ฉบับย่อ). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2525.

- พุทธทาสภิกขุ. ปฏิจจนูปมาทคืออะไร. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์
เนื่องในโอกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ พระราช
ธัญกวี เป็นพระเทพวิสุทธิเมธี พระปัญญานันทมุนี เป็น พระราชณันทมุนี 5 ธันวาคม
2514.
- _____ . ปัญหาเพียงข้อเดียวของมนุษยชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักหนังสือธรรมบุชา,
ม.ป.ป.
- _____ . พุทธ-คริสต์ ในทัศนะท่านพุทธทาส (ใจความแห่งคริสต์ธรรมเท่าที่พุทธบริษัท
ควรทราบ). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, 2527.
- _____ . พุทธศาสนากับไสยศาสตร์ โหราศาสตร์กับพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: สำนัก
พิมพ์สุภาพใจ, 2529.
- _____ . ฟ้าสว่างทางการเมือง. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, 2527.
- _____ . ฟ้าสว่างทางประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: สำนักหนังสือธรรมบุชา, 2528.
- _____ . ฟ้าสว่างระหว่าง 80 ปี. กรุงเทพมหานคร: รุ่งแสงการพิมพ์, 2529.
- _____ . ภาษาคน ภาษาธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2531.
- _____ . มหาวิทยาลัยก้อยหางสุนัข. กรุงเทพมหานคร: สำนักหนังสือธรรมบุชา, 2526.
- _____ . มतिकลธรรม. ไชยา สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, 2517.
- _____ . เมื่อธรรมครองโลก, คำบรรยายประจำวันเสาร์ ที่ลานหินโค้ง ๗ ส่วนโมกข-
พลาราม ไชยา ภาคอาสาฬหบูชา 2516. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร,
2523.
- _____ . เยาวชนกับศีลธรรม. คำบรรยายประจำวันเสาร์ ที่ลานหินโค้ง ๗ ส่วนโมกข-
พลาราม ไชยา ภาคอาสาฬหบูชา 2520. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, 2522.
- _____ . ศาสนาคืออะไร. กรุงเทพมหานคร: สำนักหนังสือธรรมบุชา, ม.ป.ป.
- _____ . ศีลธรรมกับมนุษยโลก. คำบรรยายประจำวันเสาร์ ภาคอาสาฬหบูชา ๗ หินโค้ง
เชิงเขาพุทธทอง ส่วนโมกขพลาราม ไชยา ระหว่าง 1 มกราคม-29 มีนาคม
2518. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, 2520.

พุทธทาสภิกขุ. หลักธรรมสำหรับนักศึกษาและวิธีการเข้าถึงพุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร:
ม.ป.ท.. อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ท่านผู้หญิงถวิล ชรรณศักดิ์มนตรี ท.จ.,
2512.

_____ . อริยศีลธรรม. คำบรรยายประจำวันเสาร์ ภาควิชาสาขาศาสนา ที่ลานหินโค้ง
ณ สวนโมกขพลาราม ไชยา พ.ศ. 2517 กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, 2520.

_____ . อภิวาทประวัติวิทยานิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพมหานคร: กองบรรณาธิการ
ปาจารย์สาร, 2529.

_____ . อุปสรรคของการเข้าถึงธรรม อุปสรรคที่มีอยู่ในคำพูด. กรุงเทพมหานคร: สำนัก
พิมพ์สุภาพใจ, 2530.

_____ . และคนอื่น ๆ. อรศรี งามวิทยาพงศ์ บรรณาธิการ. สนทนาธรรมกับนักคิด
ชาวพุทธที่สวนโมกข์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2530.

พุทธทาสภิกขุ และ ศักดิ์สิทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. วิวาทะ (ความเห็นไม่ตรงกัน) ระหว่าง
ม.ร.ว. ศักดิ์สิทธิ์ ปราโมช กับ ท่านพุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพมหานคร: องค์การ
ฟื้นฟูพุทธศาสนา, 2529.

พุทธทาสภิกขุ และ ปุ่น จงประเสริฐ. หากคอมมิวนิสต์เข้ามาพุทธศาสนาก็ยังอยู่ได้. กรุงเทพ
มหานคร: องค์การฟื้นฟูพุทธศาสนา, ม.ป.ป.

มหาทมา คานธี. ข้าพเจ้าหลงความจริง. แปลโดย กรุณา-เรืองอุไร กุศลาสัย.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เคลสิกไทย, 2525.

รัญจวน อินทรกำแหง. ประชาธิปไตยแบบธรรมิกสังคมนิยม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
สุภาพใจ, 2524.

เวปส์, ปอล. เนื้อคิกรกระดูก. แปลโดย เสฐียรพงษ์ วรรณปก. กรุงเทพมหานคร: จตุจักร
การพิมพ์, ม.ป.ป.

- รุ่งฤทธิ์ ศยามานนท์. นโยบายรัฐบาลไทย 2475-2519. กรุงเทพมหานคร: เอกสารประกอบ
การศึกษา ของภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ ลำดับที่ 2 คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป.
- วิสุทธิ โพธิ์แทน. ยุคครองที่พึ่งประสงค์. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัย คณะรัฐศาสตร์ มหา-
วิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524.
- ส.ศิวรักษ์. แนวคิดทางปรัชญาไทย. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา,
2532.
- ส.ศิวรักษ์. พระคัมภีร์เจ้า. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เคลสิกไทย, 2530.
- สมบัติ จันทรวงศ์ และ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ความคิดทางการเมืองและสังคมไทย. กรุงเทพ
มหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
- สมพงษ์ เกษมสิน และ จรุง สุภาพ. ลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2520.
- สุจิต บุญบงการ. การพัฒนาทางการเมืองของไทย ปกีสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันทาง
การเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.
- สุชีพ ปุณฺณภาพ. จัดทำ. พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2526
- สัมพันธ์ ก้องสมุทร. ชีวประวัติและผลงานของพุทธทาสภิกขุ ปณฺณานันทะภิกขุ. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ม.ป.ป.
- _____. พุทธทาสภิกขุ นาคารชุนแห่งเถรวาท. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเคียนสโตร์,
2530.
- เสริญพงษ์ วรรณปก. พระไตรปิฎกวิเคราะห์. กรุงเทพมหานคร: รุ่งแสงการพิมพ์, 2530.

เสถียร โภชนันตะ. ปรัชญามหายาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรพชาคาร, 2522.

เสน่ห์ จามริก, ศาสตราจารย์. พุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.

โสรัจ โภชแก้ว. สรณิพนธ์พุทธศาสนิกชน ว่าด้วยการศึกษาและสังคม พร้อมคำยวมทวิจารย์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2532.

สวนอุสมมูลนิธิ. ห้าสิบปีสวนโมกข์ ภาคหนึ่ง เมื่อเขาพูดถึงเรา. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, 2525.

_____ . ห้าสิบปีสวนโมกข์ ภาคสอง เมื่อเราพูดกะเขา เมื่อเราพูดถึงเรา. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, 2525.

องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. คลื่นแห่งศวรรษ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เอคิสันเพรสโปรดักส์, 2526.

อนันต์ เสนาจันทร์ และคณะ. คำสอนเคียรติย์. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการพิทักษ์พุทธศาสนา, 2523.

อภิชัย โภชประสิทธิ์ศาสตร์. พระพุทธศาสนามหายาน. กรุงเทพมหานคร: สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย, 2520.

อรุณ เวชสุวรรณ. สวนโมกข์ เมืองไชยา และพุทธศาสนิกชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2524.

อันท์, คิช นัท. กฏแจเชน. แปลโดย พจนา จันทรสันติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2520.

ฮาร์มอน, เอ็ม.เจ. ความคิดทางการเมืองจากเปลโตจนถึงปัจจุบัน. แปลโดย เสน่ห์ จามริก. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2510.

สุทาร์ท, ฟรังซ์วส์. ศาสนากับสังคมเอเชีย. แปลโดย บัณฑร อ่อนคำ และ เสรี พงศ์พิศ. กรุงเทพมหานคร: กองบรรณาธิการปาจารย์สาร, 2524

บทความในวารสาร

เทศแก้ว ขวลิก. "แนวคิดท่านพุทธทาสภิกขุกับการเมือง." อาจารย์สาร 9,4 (เม.ย. 25): 68-77.

จินดา จันทร์แก้ว. "พระเจ้าในพระคัมภีร์ท่านพุทธทาส." สมาธิ 1,11 (ส.ค. 29): 57-61.

ฉลากชาย รมิตานนท์. "ปรัชญาวัถุนิยม: พื้นฐานความคิดสังคมนิยม." วารสารธรรมศาสตร์ 10, 1 (มีนาคม 2524): 75-90.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. "ภาษากับอำนาจ ข้อคิดที่ได้จากการอ่านภาษาคณาชากรรมของท่านพุทธทาส." อาจารย์สาร 13,3 (พ.ค.-มิ.ย. 29): 62-64.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. "การศึกษาประวัติศาสตร์ความคิดของไทย." วารสารธรรมศาสตร์ 11,4 (ธันวาคม 2525): 32-48.

เบนจามิน แบคคัส. "พุทธศาสนาและสมาธิภาวนาที่สวนโมกข์ ในทัศนะของนักศึกษาอเมริกันคนหนึ่ง." อาจารย์สาร 13,4 (ก.ย.-ก.ค. 29): 90-93.

พระประชา ปสนุนธมโม. "พระพุทธศาสนากับการแสวงหาของคนรุ่นใหม่." อาจารย์สาร 9,1 (ม.ค. 2525): 34-43.

พุทธทาสภิกขุ และ เสรี พงศ์พิศ, คร. "บทสนทนาว่าด้วย "วิทยาศาสตร์แห่งความเป็นมนุษย์"." อาจารย์สาร 14,4 (ก.ค.-ส.ค. 30): 142-148.

พุทธทาสภิกขุ. "พุทธทาสภิกขุปรารภธรรมว่าด้วยการทำหน้าที่ คือ การปฏิบัติธรรมและความกับทุกข์." อาจารย์สาร 14,2 (มี.ค.-เม.ย. 30): 142-147.

พุทธทาสภิกขุ., สัมภาษณ์โดย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. "สนทนากับพุทธทาสภิกขุว่าด้วยพุทธศาสนากับสังคมไทย." โลกหนังสือ 3,11 (ส.ค. 2523): 51-64.

พุทธทาสภิกขุ และ เสรี พงศ์พิศ, คร. "บทสนทนาว่าด้วย "วิทยาศาสตร์แห่งความเป็นมนุษย์"." อาจารย์สาร 14,4 (ก.ค.-ส.ค. 30): 142-148.

_____. "ธรรมสองแนว เพื่อสร้างสรรค์สังคมไทย." อาจารย์สาร 13,2 (มี.ค.-เม.ย. 29): 135-140.

วัลยา ปิยะรัตน์. "วรรณคดีไทยในสมัยอยุธยากับการเมือง." วารสารธรรมศาสตร์ 5,3 (ก.พ.-พ.ค. 2519): 47-59.

ส.ศิวรักษ์. "ทรงคนะวิจารณ์ พุทธศาสนิกชน ในสายตา ส.ศิวรักษ์." สมาธิ 1,11 (ส.ค. 29): 16-19.

เสรี พงศ์พิศ. "ธรรมะกับการเมือง: ท่านพุทธทาสกับสังคมไทย." วารสารธรรมศาสตร์ 14,4 (ธันวาคม 2528): 33-50.

_____. "วัฒนธรรมแห่งอารยธรรม." อาจารย์สาร 12,4 (ก.ค.-ส.ค. 28): 132-136.

เสรีพรพงษ์ วรณภ. "พระพุทธศาสนากับการเมือง." พุทธจักร 38,10 (ก.ค. 27):

วิทยานิพนธ์

ฉันทนา ธีธัญญะเสรษฐ. "ขบวนการนักศึกษาไทยกับการพัฒนาประชาธิปไตย." วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

นิกิจ ปลายชุม. "วิเคราะห์วรรณกรรมของพุทธทาสภิกขุ." วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2523.

ปรียา ธาภาเกษ. "หนังสือพุทธศาสนาที่เขียนเป็นภาษาไทย ซึ่งพิมพ์ระหว่าง พ.ศ. 2520-2527." วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

พยนต์ อัครพิชยนต์. "มูลเหตุของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516." วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.

สุรพันธ์ ทับสุวรรณ. "ความล้มเหลวของประชาธิปไตยในประเทศไทย ระหว่าง 14 ตุลาคม 2516 ถึง 6 ตุลาคม 2519." วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

สิ่งตีพิมพ์

กองบรรณาธิการมติชนสุดสัปดาห์. "พุทธทาสภิกขุ: ผู้ก่อการ 2475 ทางพุทธจักร." มติชนสุดสัปดาห์ (28 พ.ค. 29): พิเศษ 1-7.

มติชนสุดสัปดาห์ (28 พ.ค. 29): พิเศษ 1-7.

ถาวรธรรม. "พุทธทาสกับสหายธรรมปัญญาชน และปรีดี พนมยงค์." มติชนสุดสัปดาห์

(1 มิ.ย. 29):

พระคุณีย์ เมฆงกูโร. "นายปรีดี พนมยงค์ กับท่านพุทธทาสและพระศาสนา." มติชนสุดสัปดาห์

(15 พ.ค. 31): 26-27, 49.

พุทธทาสภิกขุ. "ทรงคนะ." มติชน (18 พ.ค. 31):

เสวี พงศ์พิศ. "พุทธทาสภิกขุ ประกาศร่วมสมัยผู้หอคชีวิตเป็นสารสื่อ." มติชนสุดสัปดาห์

(22 มิ.ย. 29): 12-13, 49.

สัมภาษณ์

ประชา หุทานุวัตร. สัมภาษณ์, 1 พฤศจิกายน 2532.

พุทธทาสภิกขุ. สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2531.

_____ . สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2532.

วิญจวน อินทรกำแหง. สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2532.

ภาษาอังกฤษหนังสือ

Jackson, Peter A. Buddhadasa: A Buddhist Thinker For The Modern World. Bangkok: The Siam Society Under Royal Patronage, 1988.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พุทธศาสนิกศ. เมื่อธรรมครองโลก (คำบรรยายประจำวันเสาร์ ภาคอาสาฬหบูชา 2516
 ณ สวนโมกขพลาราม ไซยา สุราษฎร์ธานี). กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร. 2523.
 509 หน้า.

เนื้อความโดยย่อ

"เมื่อธรรมครองโลก" มีเนื้อหาแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคำว่า "ธรรม" กับ
 คำว่า "โลก" ธรรมมีความหมาย 4 ความหมาย คือ 1. ธรรมที่เป็นตัวธรรมชาติ (สภาวะธรรม)
 2. ธรรมที่เป็นกฎของธรรมชาติ (สัจธรรม) 3. ธรรมที่เป็นหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามกฎของ
 ธรรมชาติ (ปฏิบัติธรรม) 4. ธรรมที่เป็นผลซึ่งได้จากการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ
 (ปฏิเวชธรรม) ความหมายของโลก คือ อายตนะทั้งหก คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ โลกใน
 ความหมายนี้ คือ ความหมายของสังขตธรรม (ธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่ง) ท่านพุทธทาสได้กล่าวถึง
 วิวัฒนาการของโลกว่าจะนำไปสู่วินาศการของโลก นำไปสู่การกระทำที่ส่งเสริมราคะ โทสะ
 โมหะ

ท่านพุทธทาสได้วิพากษ์วิจารณ์อันตรายนี่เกิดขึ้นจากวัฒนธรรมตะวันตกในปัจจุบัน โดย
 เฉพาะลัทธิวิทกนิยัม ซึ่งท่านพุทธทาสเห็นว่าสมควรที่จะต่อต้าน สาเหตุที่สำคัญที่ก่อให้เกิดวินาศการ
 แห่งโลก คือ ระบบการศึกษาที่ไม่ถูกต้อง หนทางที่จะทำให้ธรรมครองโลกได้ ต้องประกอบด้วย
 สิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ

1. ต้องจัดระบบการศึกษาเสียใหม่
2. ต้องปรับปรุงสัมมาทิฏฐิเสียใหม่
3. ต้องระดมปรับปรุงศีลธรรม
4. ต้องมีระบบการเมืองแบบขัณมิถสังคมนิยม

การบรรยายชุดเมื่อธรรมครองโลก ประกอบด้วยการบรรยาย จำนวน 12 หัวข้อ
 คือ 1. คำว่า "ธรรม" กับคำว่า "โลก" 2. วิวัฒนาการ เพื่อ วินาศการ 3. โลกกำลัง
 มีการกระทำที่ส่งเสริม ราคะ โทสะ โมหะ 4. อันตรายจากวัฒนธรรมตะวันตกแห่งยุคปัจจุบัน
 5. การศึกษาที่กำลังเป็นอันตรายต่อธรรมะ 6. ถ้าจะให้ธรรมครองโลกต้องจัดการศึกษาใหม่
 7. ถ้าจะให้ธรรมครองโลก ก็ต้องปรับปรุงสัมมาทิฏฐิกันใหม่ 8. ถ้าจะให้ธรรมครองโลก
 ต้องยึดหลักสัมมาทิฏฐิ มิใช่หลัก "ปรัชญา" 9. ถ้าจะให้ธรรมครองโลก ต้องยึดหลัก สัมมาทิฏฐิ (ต่อ)

10. ถ้าจะให้ธรรมครองโลก ก็ต้องระคนปรับปรุงศีลธรรม 11. ถ้าจะให้ธรรมครองโลก
ต้องมีระบบการเมืองแบบซิมมิกสังคมนิยม 12. ศาสนาพระศรีอารีย์ ไม่ใช่เรื่องละเมอเพ้อฝัน

ศูนย์วิทยพัทธยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พุทธทาสภิกขุ. อริยศีลธรรม (คำบรรยายประจำวันเสาร์ ภาคอาสาฬหบูชา ที่ลานหินโค้ง
๗ ส่วนโมกขพลาาราม ไซยา ระหว่าง 6 กรกฎาคม ถึง 28 กันยายน 2517). กรุงเทพฯ
มหานคร: การพิมพ์พระนคร, 2520. 474 หน้า.

เนื้อความโดยย่อ

ท่านพุทธทาสได้ให้ความหมายของ"ศีลธรรม" ว่ามีความหมายอยู่ด้วยกัน 3 ความ
หมาย คือ 1. ความหมายตามภาษาหรือตัวหนังสือ หมายถึง ภาวะปกติ หรือ การกระทำที่เป็น
ปกติ ความหมายที่ 2 หมายถึง สิ่งที่ทรงตัวอยู่โดยปกติตามธรรมชาติ ความหมายที่ 3 ศีลธรรม
ตามมัทธัญญ์ของศาสนา "อริยศีลธรรม" หมายถึง ศีลธรรมอันอาจนำไปสู่ความเป็นอริยชน
ได้แก่ อริยสาวกในชั้นเสขะ (อริยสาวกในระดับต้น ๆ ได้แก่ พระโสคามัน สกิทาคามี อนาคตามี
และอริยสาวกในชั้นอเสขะ (ได้แก่ พระอรหันต์)

ท่านพุทธทาสได้แสดงให้เห็นว่า การที่คนตกเป็นทาสของกิเลส เป็นทาสของวัตถุนิยม
ทำให้เกิดปัญหาและวิกฤติการณ์ต่าง ๆ มากมาย ได้แก่ การเนรคุณต่อบิดามารดา, ปัญหาอาชญา-
กรรม, การศึกษาที่สอนให้คนฉลาดแต่ไม่มีศีลธรรม เป็นต้น

ดังนั้น ท่านพุทธทาสจึงเสนอให้มีการรื้อฟื้นและปรับปรุง ตลอดจนส่งเสริมศีลธรรม
ให้กลับมา เป็นการถอยหลังเข้าคลอง สู่ความถูกต้อง ท่านได้ให้หลักธรรมสำหรับการปรับปรุง
แก้ไขในทางศีลธรรม โดยเฉพาะเน้นถึงศีลธรรมสำหรับยุวชน ท่านได้ให้ระบบศีลธรรมที่ควร
อบรมแก่ยุวชน จำนวน 8 หมวดด้วยกัน ได้แก่ 1. สุทธิ-ความบริสุทธิ์ 2. ปัญญา-รู้สิ่งที่ควรรู้
3. เมตตา 4. ซันตี-ความอดทน 5. สังวร-ความสำรวมระวัง 6. หิริกะ-ความละอาย
และความกลัวต่อบาป 7. วิริยะ-ความพากเพียร 8. วุทธิ หรือ พัณนา ทั้ง 8 หมวดนี้ท่าน
ได้ขยายความเป็นข้อย่อย ๆ จำนวน 33 ข้อ (รายละเอียดมีมาก ไม่อาจย่อความทั้งหมดได้)

โดยสรุปแล้ว ท่านพุทธทาสเห็นว่า ปัญหาการขาดศีลธรรม การล่มลงในวัตถุนิยม
ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ อย่างมากมาย หนทางที่จะแก้ปัญหานี้ได้ คือ ทำให้ภาวะแห่งศีลธรรม
กลับมา

การบรรยายชุด อริยศีลธรรม ประกอบด้วยการบรรยาย จำนวน 13 ครั้ง คือ
1. ชื่อและความหมายเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม 2. ความหมายของคำว่า ศีลธรรม
3. คำ และความจำเป็นที่จะต้องมศีลธรรม 4. ปัญหาเกี่ยวกับศีลธรรมแห่งยุคปัจจุบัน

5. ความรู้สึกของมนุษย์ต่อปัญหาทางศีลธรรม 6. ความรู้สึกของมนุษย์ต่อปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ) 7. ปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม 8. ปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ) 9. การรื้อฟื้นปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม 10. การรื้อฟื้นปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ) 11. อริยศีลธรรม สำหรับเยาวชน 12. อริยศีลธรรม สำหรับเยาวชน (ต่อ) 13. สิ่งกระตุ้นและอานิสงส์แห่งอริยศีลธรรม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พุทธทาสภิกขุ. ศีลธรรมกับมนุษยโลก. (คำบรรยายประจำวันเสาร์ ภาคมาฆบูชา ระหว่างวันที่ 1 มกราคม-29 มีนาคม 2518 รวม 13 ครั้ง ณ สวนโมกขพลาราม ไชยา). กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, 2520. 490 หน้า.

เนื้อความโดยย่อ

ท่านพุทธทาสได้ให้ความหมายของ ศีลธรรม ว่าหมายถึง ภาวะปกติ แบ่งเป็น 3 ความหมาย คือ ความหมายแรก หมายถึง สิ่งที่เป็นเหตุของความปกติ ความหมายที่สอง ศีลธรรม หมายถึง ภาวะแห่งปกติ และความหมายที่สาม ศีลธรรม หมายถึง สิ่งที่มีสภาพอยู่ ความปกติ ดังนั้นในสภาพธรรมชาติ จึงไม่มีอะไรที่มีใช้ศีลธรรม กิจกรรมของมนุษย์ทุกอย่าง ต้องเกี่ยวเนื่องกับศีลธรรม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องกิน-กาม-เกียรติ, สุนทรียภาพหรือสุนทรียธรรม, ความสัมพันธ์กันในสังคม, การเมือง, จริยธรรม หรือแม้กระทั่งสิ่งที่เป็นโลกุตตะ หรือเรื่องเหนือโลก ก็เกี่ยวเนื่องกับศีลธรรมเช่นเดียวกัน

ท่านพุทธทาสมีทัศนะที่ว่า วิฤตการณ์ทั้งหลายในโลก คือ ภาวะที่ไร้ศีลธรรม วิฤตการณ์เหล่านี้ ได้แก่ สงคราม การขาดอาหาร การขาดวัตถุดิบ ภัยหาค้นโลก ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง เป็นต้น ภัยต่าง ๆ เกิดขึ้นจากภาวะไร้ศีลธรรม ทั้งภัยธรรมชาติ ได้แก่ น้ำท่วม โรคระบาด อหิวาต์ และ ภัยจากน้ำมือมนุษย์ ได้แก่ ใจร้าย ภัยจากการเมือง ภัยจากการปกครอง เป็นต้น ท่านเห็นว่า โลกกำลังจมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรม เนื่องมาจาก ระบบการศึกษาที่สอนให้คนเป็นทาสของกิเลสโดยไม่คำนึงถึงศีลธรรม วัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป และการที่คนหลงใหลในลัทธิวัตถุนิยมมากขึ้น

ท่านพุทธทาสเห็นว่า การทำให้ศีลธรรมกลับมาเพื่อแก้ไขวิฤตการณ์ของโลก สามารถกระทำได้โดยอาศัยสถาบัน 3 สถาบัน คือ 1. สถาบันผู้มีพระคุณ ได้แก่ มัคคามารคา ครูอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ 2. สถาบันที่ทรงอำนาจ ได้แก่ อำนาจของพุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ สังฆานุภาพ และ 3. สถาบันแห่งมิตรภาพ ได้แก่ การมีความรับรู้ต่อกัน ที่สำคัญที่สุด คือ การมีสัมมาทิฐิ (ความเห็นที่ถูกต้อง) ซึ่งมีพื้นฐานมาจากการศึกษาที่ถูกต้อง เพื่อแก้ปัญหาด้านศีลธรรม เพื่อให้ภาวะศีลธรรมกลับมาสู่มนุษยโลก

การบรรยายจุด ศีลธรรมกับมนุษยโลก เป็นการบรรยาย จำนวน 13 ครั้ง
 ได้แก่ 1. ความหมายอันสมบูรณ์ของคำว่า "ศีลธรรม" 2. ไม่มีปัญหาอะไรที่ไม่เกี่ยวกับ
 ปัญหาทางศีลธรรม 3. วิฤติการทั้งหลาย คือ ภาวะไร้ศีลธรรม 4. โลกกำลังจมลงสู่ภาวะ
 ไร้ศีลธรรม 5. กระแสของความเสื่อมศีลธรรมตามลำดับ 6. ต้นเหตุแห่งความตกต่ำเสื่อมทราม
 ทางศีลธรรม 7. มูลเหตุชั้นรากฐานแห่งการผิดพลาศ 8. สถาบันผู้มีพระคุณเป็นรากฐานของ
 ศีลธรรม 9. สถาบันผู้ทรงอำนาจกับปัญหาทางศีลธรรม 10. สถาบันแห่งมิตรภาพ คือ จุดเด่น
 แห่งความมีศีลธรรม 11. ความรับผิดชอบทางศีลธรรม เป็นไปเพื่อความมีอยู่ของศีลธรรมอย่าง
 มั่นคง 12. สัมมาปฏิฐิ คือ รากแก้วของศีลธรรม 13. ศีลธรรมเพื่อมนุษยโลก และ มนุษยโลก
 เพื่อศีลธรรม

ศูนย์วิทยพัชยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พุทธทาสภิกขุ. ธรรมสังัจจะเคราะห์. (คำบรรยายประจำวันเสาร์ ภาควิสาชญา ที่ลานหินโค้ง ๗ สวนโมกขพลาราม ไชยา ระหว่างวันที่ 5 เมษายน ถึงวันที่ 28 มิถุนายน 2518). กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, 2521. 521 หน้า.

เนื้อความโดยย่อ

ธรรมสังัจจะเคราะห์ เป็นการรวมคำ 2 คำเข้าด้วยกัน คือ คำว่า "ธรรมสังจะ" ซึ่งหมายถึง ความจริงอันเป็นปรากฏการณ์ของธรรมชาติ และ คำว่า "สงเคราะห์" ซึ่งหมายถึง การรวมหรือการจักเข้าเป็นพวกเดียวกัน ธรรมสังัจจะเคราะห์ จึงหมายถึง การรวมหรือการจักความจริง อันเป็นปรากฏการณ์ของธรรมชาติให้เข้าเป็นพวกเดียวกัน ท่านพุทธทาสได้กล่าวถึงสังจะในความรู้สึกของแต่ละคน ว่ามีความแตกต่างกันไป ตามความยึดมั่นของแต่ละคน หรือที่เรียกว่า "สังจาภิเนเวส" ซึ่งไม่ใช่ธรรมสังจะที่แท้จริง และไม่มีใครยอมรับสังจะของผู้อื่น ทำให้เกิดการขัดแย้งขึ้น ท่านเห็นว่า พุทธบริษัทควรปฏิบัติตามหลักธรรม ที่สามารถเข้ากันได้กับทุกฝ่าย โดยเฉพาะให้ยึดหลักศีลธรรม เป็นสาระสำคัญแห่งความเป็นมนุษย์

ท่านพุทธทาสชี้ให้เห็นถึงการที่มนุษย์ไม่เข้าถึงธรรมสังจะอย่างแท้จริง จึงทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย ได้แก่ ปัญหาการศึกษา ซึ่งสอนแต่เพียงให้คนฉลาดโดยขาดการควบคุมความฉลาดของตน ทำให้หลงนิยมในวัตถุนิยมมากจนเกินความพอดี ปัญหาเรื่องระบบการเมืองที่ไม่ถูกต้อง ท่านพุทธทาสมีทัศนะว่า ความไม่เห็นแก่ตัว จะเป็นหลักธรรมที่สำคัญที่สุดสำหรับแก้ปัญหาดังกล่าว เพื่อให้สังคมมีสันติภาพ การแก้ไขปัญหาดังกล่าว เพื่อให้เกิดสันติสุข หรือสันติภาพนั้น จะต้องอาศัยการอบรม 2 ด้าน คือ การอบรมจิต และ การแก้ไขสังคมและระบบการเมือง ระบบการเมืองซึ่งเป็นที่ยึดถือกันอยู่ในปัจจุบัน ไม่สามารถทำให้โลกมีสันติภาพขึ้นมาได้ ท่านพุทธทาสเห็นว่า ประชาธิปไตยมีข้อบกพร่องตรงที่ทุกคนมีเสรีภาพมากเกินไป ที่จะทำคามใจกิเลสของตน สำหรับ สังคมนิยมมาร์กซิสต์ ท่านพิจารณาว่าเป็น "ลัทธิขบไปตี" เกิดขึ้นท่ามกลางสถานการณ์อันเลวร้าย และไม่เป็นไปเพื่อสันติภาพ ท่านพุทธทาสจึงเสนอระบบการเมือง "ขัณมิถสังคมนิยมตามธรรมชาติ" โดยเน้นให้เห็นถึงลักษณะสำคัญของธรรมชาติ คือ ความไม่เห็นแก่ตัว และท่านเสนอให้เลิกการหลงผิด นำวัตถุนิยมมาเป็นลัทธิความเชื่อของตน มนุษย์ต้อง "ถอยหลังเข้าคลอง" จากแนวทางที่ฉีกผลึก มาสู่แนวทางที่ถูกค้ำองในคลองแห่งธรรม กว้ย "ขัณมิถสังคมนิยม"

ท่านพุทธทาสได้สรุปไว้ในตอนท้ายว่า ชรรวมสัจจะ คือ ความจริงของปรากฏการณ์
 ชรรวมชาติ หรือสิ่งทั้งปวงนั้น เป็นของชรรวมชาติซึ่งคงอยู่ถาวร ไม่เปลี่ยนแปลง เป็นสิ่งที่มนุษย์
 ควรนำมาปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงซึ่งสันติภาพ ท่านพุทธทาสเน้นถึงการร่วมมือกันระหว่างศาสนา
 ต่าง ๆ ซึ่งท่านเห็นว่า ทุกศาสนามีหลักเช่นเดียวกัน คือ การมุ่งถึงการดับทุกข์ของสังคม ทั้งนี้
 ศาสนิกชนของแต่ละศาสนา จะต้องเข้าถึงแก่นแท้ของศาสนาของตนให้มากที่สุด จะช่วยให้สามารถ
 แก้ปัญหาต่าง ๆ ได้

การบรรยายชุด ชรรวมสัจจะสงเคราะห์ เป็นการบรรยายทั้งสิ้น จำนวน 13 ครั้ง
 คือ 1. ปัญหาเกี่ยวกับชรรวมสัจจะแห่งยุคปัจจุบัน 2. ชรรวมสัจจะที่เป็นอุกมคติ 3. ชรรวมสัจจะ
 สำหรับมนุษยชาติ 4. ชรรวมสัจจะเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา 5. ชรรวมสัจจะเกี่ยวกับสิ่งที่
 เรียกว่าศาสนา (ต่อ) 6. ชรรวมสัจจะเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา (ต่อ) 7. ชรรวมสัจจะกับ
 สิ่งที่ต้องกลับมาเพื่อสันติภาพ 8. สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการศึกษากับชรรวมสัจจะ 9. จิตภาวะของมนุษย์
 และชรรวมสัจจะของจิต 10. ชรรวมสัจจะของชรรวมชาติกับอุกมคติทางการเมือง 11. มนุษย์
 ปฏิวัติกับชรรวมสัจจะของชรรวมชาติ 12. ศาสตร์สังคมทุกชนิกย่อมมีชรรวมสัจจะแห่งศีลธรรม
 13. ประมวลสิ่งที่ควรทราบแห่งชรรวมสัจจะสงเคราะห์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พุทธทาสภิกขุ. การกลับมาแห่งศีลธรรม. (คำบรรยายประจำวันเสาร์ ที่ลานหินโค้ง ๗ ส่วน โมกษพลาราม ไซยา ภาคมาฆบูชา 2519). กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, 2521. 598 หน้า.

เนื้อความโดยย่อ

ท่านพุทธทาสได้ให้ความหมายของ "ศีลธรรม" ว่ามีความหมายอยู่ 3 ความหมายด้วยกัน คือ 1. ในภาษาชาวบ้าน ศีลธรรม หมายถึง การที่คนมีความประพฤติและอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุข ตรงกับภาษาอังกฤษว่า morality 2. ในภาษาศาสนา ศีลธรรม หมายถึง การไม่ประทุษร้ายต่อตนเองและผู้อื่น 3. ในภาษามาลี ศีลธรรม หมายถึง สภาพธรรมชาติที่ปกติ หรือการปฏิบัติให้ปกติ หรือผลที่เกิดมาจากการปฏิบัติให้ปกติ

ท่านพุทธทาสได้ยกตัวอย่าง ศีลธรรมในรูปของสิ่งต่าง ๆ 4 รูปแบบด้วยกัน คือ 1. ศีลธรรมในรูปแบบของปรัชญา 2. ศีลธรรมในรูปแบบของศาสนา 3. ศีลธรรมในรูปแบบของสังคมศาสตร์ และ 4. ศีลธรรมที่อยู่ในรูปแบบของกฎธรรมชาติ

ศีลธรรมนั้นสามารถอุปมาได้เหมือนกับรูปโครงของต้นไม้ อุดมคติที่ถูกต้อง เปรียบเสมือนรากโคนของต้นไม้ ความประพฤติ การกระทำที่ถูกต้อง เปรียบเสมือนลำต้นและกิ่งของต้นไม้ ผลแห่งความถูกต้อง เปรียบเสมือนใบ, ดอก, ผล ของต้นไม้

ท่านพุทธทาสมีความเห็นว่า โลกปัจจุบันกำลังเข้าสู่ยุคของความเสื่อมของศีลธรรม ซึ่งแสดงออกมาให้เห็นทั้งทางวัตถุ ร่างกาย และจิตใจ ทั้งนี้ ท่านจึงเสนอแนวทางในการทำให้ศีลธรรมกลับมา ในลักษณะตามอุปมาศีลธรรมเหมือนกับต้นไม้ กล่าวคือ รากฐานของศีลธรรม มีอยู่ 5 ประการ คือ 1. ความรู้สึกเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย (เปรียบเสมือนแผ่นดิน) 2. ความไม่เป็นที่หาสของอายคนนะ (เปรียบเสมือนน้ำ) 3. การบังคับกระแสนแห่งความรู้สึก (เปรียบเสมือนอาหาร) 4. ยถาภูคสมัมปปัญญา-ปัญญาอันถูกต้อง (เปรียบเสมือนแสงสว่าง) 5. สัทธาปสันนา-ความเชื่อที่ถูกต้อง (เปรียบเสมือนอุณหภูมิตันลำแห่งศีลธรรมคือ สุปฏิบัติ หรือ การปฏิบัติที่ถูกต้อง ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา ใบคอกผล ของศีลธรรม คือ มรรค ผล นิพพาน การส่งเสริมการกลับมาแห่งศีลธรรมต้องปฏิบัติในสิ่งที่อุปมา คึง เช่น การบำรุงรักษาต้นไม้ให้เจริญงอกงาม ได้แก่ การบำรุงรากด้วยการยอมรับธรรมสัจจะว่าสัจจะทั้งหลายเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย จะต้องอบรมคนให้มีศีลธรรม ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเป็นผู้ใหญ่ 2. ต้องมี

การอบรมให้กเว้นอภายมุข 6 3. ฝึกให้มีการบังคับจิต 4. ให้มีปัญญาอันถูกต้อง 5. ต้องมีศรัทธาอันประกอบด้วยปัญญา สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ การมีสัมมาทิฐิ (ความเห็นที่ถูกต้อง) และยถาภูทกสัมมัตตปัญญา (ปัญญาที่ถูกต้อง) จะสามารถช่วยแก้ปัญหาค่าง ๆ ได้

การบรรยายจบ การกลับมาแห่งศีลธรรม ประกอบด้วย การบรรยาย จำนวน 12 ครั้ง ได้แก่ 1. ศีลธรรมคืออะไร (เมื่อกล่าวโดยภาษาและรูปแบบ) 2. ศีลธรรมคืออะไร (เมื่อกล่าวโดยค่านิยม) 3. ศีลธรรมคืออะไร (ต่อ) เมื่อกล่าวโดยข้อควรสังเกต โดยอุปมา 4. รากฐานของศีลธรรมอันดีหนึ่ง (ความรู้สึกเป็นเพื่อนทุกข์เกิด แก่ เจ็บ ตาย: แผ่นดิน) 5. รากฐานของศีลธรรมอันดีสอง (ความไม่เป็นทาสของอายตนะ: น้ำ) 6. รากฐานของศีลธรรมอันดีสาม (การบังคับกระแสแห่งความรู้สึก: อาหาร) 7. รากฐานของศีลธรรมอันดีสี่ (ยถาภูทกสัมมัตตปัญญา : แสงสว่าง) 8. รากฐานของศีลธรรมอันดีห้า (สหชาปัสสันนา: อุณหภูมิ) 9. ต้นลำแห่งศีลธรรม (สุปฏิปัตติ) 10. ใบ กอก ผล ของศีลธรรม (มรรค ผล นิพพาน) 11. การทำความเจริญงอกงามของศีลธรรม (ปลูก บำรุง รักษา กอกผล แพร่พันธุ์) 12. การถอยหลังเข้าคลอง (ปัญหาศีลธรรมยุคปัจจุบัน)

ศูนย์วิทยพัชรากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พุทธทาสภิกขุ. ธรรมะกับการเมือง. (คำบรรยายประจำวันเสาร์ ที่ลานหินโค้ง ๗ ส่วน
โมกขพลาราม ไซยา ภาควิชาสาขานามธรรม 2519). กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, 2522.
575 หน้า.

เนื้อความโดยย่อ

ท่านพุทธทาสได้กล่าวถึง ความหมายของธรรมะ ว่ามีความหมายอยู่ด้วยกัน
4 ความหมาย คือ 1. ธรรมในความหมายที่เป็นตัวธรรมชาติ (สภาวะธรรม) 2. ธรรมใน
ความหมายที่เป็นกฎของธรรมชาติ (สังขธรรม) 3. ธรรมในความหมายที่เป็นกรปฏิบัติ
ตามกฎของธรรมชาติ (ปฏิบัติธรรม) 4. ธรรมในความหมายที่เป็นผลของการปฏิบัติตาม
กฎของธรรมชาติ (ปฏิเวธธรรม) นอกจากนั้น ชื่อของธรรมยังได้แฝงอยู่ในสิ่งอื่น ๆ ได้แก่
ศีลธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม การปกครอง เศรษฐกิจ สงคราม เป็นต้น
สำหรับการเมือง ท่านพุทธทาสได้ให้ความหมายว่า การเมืองที่ถูกต้อง คือ "การจัดให้คน
จำนวนมาก ๆ อยู่กันโดยปราศจากปัญหา โดยไม่ต้องใช้อำนาจ"

ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมะกับการเมือง อยู่ที่ที่ว่า การเมือง คือ หน้าที่ที่มนุษย์
จะต้องทำให้เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ การเมืองจึงเป็นธรรมในความหมายที่ 3 คือ ปฏิบัติ
ธรรม ท่านพุทธทาสได้วิพากษ์วิจารณ์ลัทธิวัตถุนิยม ทุนนิยม ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย
และสังคมนิยมมาร์กซิสต์ ท่านวิพากษ์วิจารณ์ว่า ลัทธิวัตถุนิยม (การลุ่มหลงในรสอร่อยของวัตถุ)
เป็นมูลเหตุของความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ ท่านกล่าวถึงระบบทุนนิยม ว่าเป็นระบบที่ทำให้เกิด
การขัดแย้ง และการต่อสู้ทางชนชั้น ของนายทุน และชนชั้นกรรมาชีพ สำหรับระบบการเมือง
แบบประชาธิปไตย ท่านพุทธทาสเห็นว่า มีข้อเสีย คือ ปล่อยให้เอกชนทำตามความต้องการของ
คนได้มากเกินไป จนกลายเป็นการเอาตัวเขาเปรียบกัน คนมีความเห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ส่วนรวม
ท่ามกลางที่กอบโกยประโยชน์ต่าง ๆ จากสังคม โดยไม่คำนึงว่าจะมีผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนหรือไม่
ระบบการเมืองแบบสังคมนิยมมาร์กซิสต์ มีข้อเสีย คือ เป็นระบบที่ส่งเสริมความขัดแย้งและความ
รุนแรง ส่งเสริมการต่อสู้ทางชนชั้น มีรากฐานมาจากความอาชญาของเวร และไม่เป็นที่
ความสงบและสันติภาพ

ดังนั้น ท่านพุทธทาสจึงเสนอแนวทางการนำธรรมะเข้าแก้ปัญหาระบบการเมือง โดยที่ท่านได้พิจารณาว่า ระบบการเมืองนั้นมีอยู่เพียง 2 ระบบ คือ ระบบแรก ประโยชน์ตกอยู่กับคน ๆ เดียว หรือคนกลุ่มเดียว ระบบที่สอง ประโยชน์ตกอยู่กับคนส่วนใหญ่ ท่านเห็นว่าระบบการเมืองโลกก็ตามจะเป็นระบบที่ถูกต้อง ก็ต่อเมื่อมีธรรมมาก่ากับ ท่านพุทธทาสได้เสนอความคิดระบบการเมืองแบบ "ธัมมิกสังคมนิยม" เป็นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) สำหรับระบบการเมือง ธัมมิกสังคมนิยม หมายถึง สังคมนิยมที่ประกอบด้วยธรรม มีหลักการที่สำคัญ คือ ทุกคนทำเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ทุกคนทำงานอย่างเต็มที่ ในส่วนของตน และเจียกจ่ายส่วนเกิน (ส่วนที่เหลือเกินจากความต้องการของตน) ให้แก่สังคม มองเพื่อนมนุษย์เป็นเพื่อนผู้ร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย ภัยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ท่านพุทธทาสได้ขอให้พุทธบริษัทได้จักให้มีการเมืองในระบบนี้ จึงจะสามารถแก้ปัญหาดัง ๆ ได้

ในส่วนของผู้ปกครองและวิธีการในการปกครอง ท่านพุทธทาสได้เสนอให้มีผู้ปกครองที่มีธรรม ปกครองโดยวิธีเบ็ดเตล็ดการ ซึ่งท่านเห็นว่าเป็นการปกครองที่ดีที่สุด ท่านได้ยกตัวอย่างการปกครองของพระพุทธเจ้า และพระเจ้าอโศกมหาราช ว่ามีจุดมุ่งหมายของการปฏิบัตินงาน เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม แต่ใช้วิธีเบ็ดเตล็ดการในการปกครอง

ท่านพุทธทาสได้เรียกระบบการเมืองแบบ "ธัมมิกสังคมนิยม" อีกชื่อหนึ่งว่าเป็น "ระบบการเมืองตามแบบของพระเจ้า" โดยท่านกล่าวว่า "พระเจ้าคือยอดสุดของนักการเมือง" เป็นผู้จักโลก สร้าง ควบคุม และทำลายโลก พระเจ้าในความหมายของท่านพุทธทาส คือ กฎธรรมชาติ ซึ่งควบคุมความเป็นไปแห่งสรรพสิ่งนั่นเอง ท่านพุทธทาสเสนอให้ทุกคนเป็นนักการเมืองของพระเจ้า คือ ไม่เห็นแก่ตัว

ในตอนท้ายของการบรรยายชุดนี้ ท่านได้กล่าวถึงปัญหาเฉพาะหน้า สำหรับโลกยุคปัจจุบัน ได้แก่ ปัญหาพลเมืองเพิ่มมากขึ้น ซึ่งต้องแก้ปัญหาคือระบบการเมืองที่มีธรรมมาก่ากับ

การบรรยายชุดธรรมะกับการเมือง ประกอบด้วยการบรรยาย จำนวน 11 ครั้ง ได้แก่ 1. การเมืองกับธรรมะ 2. การเมืองคือธรรมะ 3. พระเจ้าคือยอดสุดของนักการเมือง 4. นักการเมืองของพระเจ้า 5. ธรรมะสำหรับนักการเมือง 6. ระบบการเมืองอย่างพุทธบริษัท 7. ถ้ามีธรรมะก็ไม่ต้องมีการเมือง 8. ทำอย่างไรโลกนี้จะมีการเมืองในระบบธรรมะ 9. ระบบการเมืองที่เหมาะสมกับศาสนิกชนตามแบบฉบับ 10. องค์ประกอบเพื่อประโยชน์ทางการเมืองของพุทธบริษัท 11. ปัญหาเฉพาะหน้าของมนุษย์ยุคปัจจุบัน.

พุทธทาสภิกขุ. เยาวชนกับศีลธรรม. (คำบรรยายประจำวันเสาร์ ที่ลานหินโค้ง ณ สวนโมกข-
พลาราม ไชยา ภาคมาฆบูชา 2520). กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร. 2522. 533 หน้า.

เนื้อความโดยย่อ

ท่านพุทธทาสได้อธิบายคำว่า เยาวชน ตามภาษาคคน และภาษาธรรม ตามภาษาคคน
เยาวชน หมายถึง ผู้ที่อายุน้อย ในภาษาธรรม หมายถึง ผู้ที่มีคุณธรรมน้อย ความหมายของศีล-
ธรรม มีอยู่ 3 ความหมาย ได้แก่ 1. ศีลธรรมในฐานะเป็นปฐมเหตุ คือ การประพฤติปฏิบัติให้
เกิดความสงบ 2. ศีลธรรมในฐานะที่เป็นผล คือ ทั่วความสงบที่เกิดขึ้นแล้ว เพราะการ
ประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้อง และ 3. ภาวะปกติตามธรรมชาติ เยาวชน ในฐานะเป็นอนาคตของ
ชาติ จะต้องเติบโตขึ้นเป็นอภิชาตบุตร คือ เป็นบุตรที่มีศีลธรรมที่ดีกว่าบิดามารดา การสร้าง
เยาวชนให้มีศีลธรรมนั้น ต้องใช้ทั้งวิธีการนุ่มนวล (พระคุณ) และวิธีการเค็ดกชาก (พระเดช)
ตามแก่สถานการณ์ และความเหมาะสม

ท่านพุทธทาสได้เสนอหลักสำหรับสร้างเยาวชน โดยนำหลักพระพุทธ พระธรรม
พระสงฆ์ มาใช้ ท่านได้เสนอศาสตร์ 3 ศาสตร์ ซึ่งเรียกว่า "ไตรวิทนศาสตร์สากลของพุทธ-
บริษัท" คือ พุทธศาสตร์ ธรรมศาสตร์ และ สังขศาสตร์ สามารถนำมาสร้างให้เยาวชนมีศีล-
ธรรมได้ ท่านได้แจกแจงรายละเอียดว่า พุทธศาสตร์ หรือ พุทธิศาสตร์ คือ การค้นหาและ
ค้นพบความจริงอันเป็นสัจจะของธรรมชาติ ธรรมศาสตร์ หรือ จริยศาสตร์ คือ ทั่วการปฏิบัติ
เพื่อให้สามารถเข้าสู่ความสงบสันติได้ และ สังขศาสตร์ คือ ศาสตร์แห่งความสัมพันธ์กับผู้อื่น
ถ้าหากปฏิบัติตามหลักนี้ได้แล้ว จะทำให้เยาวชนสามารถรักษาความมั่นคงของชาติ ศาสนา
พระมหากษัตริย์ ที่ท่านพุทธทาสเรียกว่าเป็น "ไทยคริยางคธรรม" ธรรมอันประกอบด้วยองค์
3 ประการ สำหรับความเป็นไทยได้ตลอดไป

การบรรยายจุดเยาวชนกับศีลธรรม ประกอบด้วยการบรรยาย จำนวน 12 ครั้ง
ได้แก่ 1. ปัญหาทั่วไปเกี่ยวกับเยาวชน 2. เยาวชนอภิชาตบุตร 3. การสร้างเยาวชน
แห่งยุคปัจจุบัน 4. ศาสตร์แห่งการสร้างเยาวชน 5. ทริวิทนศาสตร์สากล 6. พุทธศาสตร์
สำหรับเยาวชน 7. ธรรมศาสตร์สำหรับเยาวชน 8. สังขศาสตร์สำหรับเยาวชน 9. ไทย
คริยางคศาสตร์สำหรับเยาวชน 10. ศีลธรรมแห่งการต่อสู้สำหรับเยาวชน 11. ทางเขว
และทางตรงของเยาวชน 12. ศีลธรรมกับความมั่นคงของชนชาติไทย

ประวัติผู้เขียน

นายชลธี บังทรง เกิดเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2507 ที่จังหวัดสมุทรปราการ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีวิทยาศาสตรบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง จากคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี 2527

เข้าศึกษาต่อบัณฑิตศึกษา ภาควิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี 2528 ปัจจุบันรับราชการ ตำแหน่ง ปลัดอำเภอ อำเภอโนนสะอาด จังหวัดอุดรธานี

ศูนย์วิทยพัชร์พยาคร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย